① पेज = 8 (5-12) विषय-पुराण

29×14.2×0.2 c.m

कोटीर कोटि मणिमंजरी नीराजित चरणपंकजो देवराजः
... ... ग्रह ० स्त० अवयस्त : कस्मिंश्चिद्गुमारव श्रूयते

② पेज = 8 (3,8,13-17,19) 27×15×0.2 c.m.
सवीय स्वितामाठी
ने शपुत्रकचतुर्थगोण, चांडालतानि स्त्रध सैहिकेयो
... ...
समासतयादिक् जलराशीगते चंद्रे छवटेत ड्रावनाधीन

③ विषय - दर्शन पेज -(14-20) = 7
30.3×13.3×0.2 c.m
दकूट वत्कतत्पमितिभाव : हेतुताव देकसंबंधेनहेत्व
- धिकरण ... ...
स्वीकाराच्चयद्यपि गोत्वाद्याधिकरणातलक्षणावच्छेन

65

म. ५

कोटीरकोटिमणिमंजरीनीराजितचरणपंकजोदेवराजः धनंजोनलवद्दलो
छलज्जटालज्वालाभिः क्रुधितनेत्रैःत्रिकीर्तिंडगंधेभोड्डेविपुलउदेतिवुद्वुदाली
नारावलंबरकरोपिमंडपिंडः २ अपिच पतिवनिरहविर्णोनोपिवर्णान्
धनपतिनिःस्वनिरंतरवल्लोकान् अपिवशयतिशास्त्रनंत्रयमस्द्दृरिदयसोघ्य
दमस्मिकिंकरस्ते २१ इंद्रः अयेकुसुमायुधइदमासनमास्यतां कामः उप
विश्य सुरपतेभवतःसर्वांप्रवशोमद्विषयकभवत्स्मरणावेदनेनममभाग्याति
शयमोविस्मकारनतकस्मिन्निमित्तेस्मृतिः इंद्रः कामदेवत्वदेकसाध्येकस्मिं
श्चित्कर्मणिव्यापारयितुमिच्छामिकामः सुरपतिकिंमेपविद्धोमानववासु
वत्साइंद्रः नहि२ किंपुविशिउकहरस्तेपत्मलाहीकृतोतां इंद्रः नखलु२
व्यथयतिहृदयंवाकापिहृन्स्याप्रितानेइंद्रः कथमितिंस्यान नेनयसितप

५

अपिच अनिलानलसोमसूर्यपार्थः पतयोहं चयदूंगणाञ्चलायाः ममतुद्भमसं
ममहूयसुकलियानानलिरस्कृनेःपदत्वं ९९ नदंयंविषयप्रक्रमेणपराक्रमेण
चंननपसोमुत्याचयितेशक्यः हहस्पतिः सुरेंद्रनाथेभगवानमवोमवत्पराक्रम
साध्यः कामपराक्रमसाध्यस्तुकदाचिद्वेदेपियतः कामस्यमहत्सामर्थ्यं एए
भव
स्वरूपंसंवीस्यौदंभिकउद्धानकरणेविधिविद्रोहद्रोध्यनतुविशेषैः गस्तुउद्दितः
प्रतापः कोदयेः पुनरपिमदनेषवलपतमृगीमांधावनामभिनवमृगीभूयद
दतुं
वभौः ९९ प्रविश्यदौवारिकी जयतुउमहेदोइंद्रः मंदारिके विवक्तसि किं चितदौ
वारिकीग्रथद इंद्रः वदनहिं दौवारिकी समहूकसमाउदोनुमंदिदिरकवूदारे
विष्टदि किमेतत्कारणमसि मंदारिके क दतिप्रवेशाय दौवारिकीजंदेवोआगणवे
दितिनिष्क्रम्यकामेनसहप्रविशतिकामः जयतुसुरदेवः समस्तसामंतसुरवीर

इंद्रः

सावाकस्य चिह्नैर्यत्नाद्दृष्टैः २२ इंद्रः अथः पूर्वपक्षाः अथ सूत्तरः पक्षः सिद्धांतः का
मः पत्नावदैवेषन्ने कार्यंतद्दिं स्वविनः संहृताः पश्य स्नुषायामंबायां स्वसरि
गुरुपत्न्यां उद्दिनरि प्रवर्तते ऽगम्यास्वपि मम शरस्य स्वमन्मथः मन स्तापं यस्ते दि
कमोति शति सकयंकारमं मन्नजृम्भकं वांमृविदेपप्रवेशशरस्याभ्योन भवति २३ अपि
चाप्ययं मदेद्द मन्मनापः यस्यांप्यां सेसवनवितनो सोमसोरम्यगर्भस्वांडं
कारे विदशाति द्वन्नाकेषमे घोपिथिपुः सेविएणाभ्यानपिवतिसरकं पान
पात्रादिं वांस्यादेते रंतर्दशनवसनं दंशमाविष्करोति २४ इंद्रः नर्दिह्नत्संत
नमेवावैमि मनोभवमभवना सहायीभवना आकारणाकारणात्वाकर्णयश्र
सुनानावदैत्यनायकेननारकदहनकेन त्रिलोकीलसमानकृतमायेव तथाहि
रेभायस्य रसः प्रसह्यवशायन पीयूषमास्वादयननारास्तंबुरूयोषिताः क्रीत

म०
५

स्त्वागीतिः समाकर्णयन् नंदनेनाकनंदनवने वांचवनवरं पश्यन्नसौ नंदने क्रीड
न्नभ्रमवल्लभेन भवति त्रैलोक्यराज्येन किं २५ तस्मादस्माकं मदानेनाभिभवो भा
वि भवतीति चेत्तिभयाकुलैरस्माभिर्हृदूसंति सुखेन भगवते ब्रह्मणे विज्ञापितं य
द्यं मतिनिशितास्त्र पंक्तास्तारकदनुजो अस्माकं सर्वां भोगसामग्रीं हृतवान् स्वगाय
नैतन्मारयितुमस्माभिस्तत्र संविधानमस्य संविधीयतां कामः ततस्ततः इंद्रः
ततः पितामहेनैतदस्माकं ज्ञापितं गीष्पतेर्गिरिशाज्जो यो जातो नेत्रिनयनतेजोनवा सघणा
नीतनेन सेनान्या स उस्मादयितव्यस्तत्र मयतं तो त्रिदशा इति ततधीरधौरेय धीरेषधुरीणोयः
स्य भगवतस्त्र्यंबकस्य चेतश्चांचल्यं मदन निदानं भवतोऽन्यं न मन्यामहे इतः परं
भवान्प्रमाणमिति काभः शतमन्यो शितिकंठ कं दालं वितनभुजलता हैमवती पार्वती ९
कर्तुं मम कियानायासः यतोऽविविक्तसरनसहावैरं ज्ञानस्त्रीपुं भेदैरशेषसं

व २

गादिभिरेभिर्निर्मदाञ्जालिविष्टिता कृतञ्चास्वादितस्वरसां तमस्वाजिरेकेणभगव
ताभवेन यत्पश्य इदमर्तितयथोक्ते [illegible] ध्येयाद्यं नमोमस्तृणाजदात्वगंपिस्डता
मार्गीकेनोरसः कलशोभ्यौमुनिर्मितिमगीस्ततं मुग्धं वदंतमं मंगतं क्रदिलकु
लहालोकः शांतापित्रग्रेरमानयत २८ अपिचमेमनस्विनमनोमूलोम्लनसा
मञ्जीवीत्यवेशारिसंवारिंपपिवेशारिगीरतंसोभरिस्त्रीगतस्वांतस्तु पउस्वष्ट
वानमुनिः २९ तस्मादांमुत्विंउधरशोपार्वतीपारवश्यप्रतिभूः इमितमंडुतसेना
सुद्भवोजानर्नस्यैवेत इंदुः पुष्पधन्वनूजकार्येसिद्धेतवतेमदंभवतादिसद्दोतेशा
तेपापेरमहंभवतेभवतात्वयमेपिरंमादीवंयोजयामइतिनिष्क्रांताः सर्वे प्रथ
मोंकः ततः प्रविशतिकलविंककः [illegible] आश्छोमिहि निज्जरणायगेणजंकलविं
कपघालेवपघपवपुराविपद्यईणंगयउतिमवगंभणगतवंति तदयंहिमायतो

कलविंककः

ल   लवि

म॰ ६

जाउवमणपेमि उपसन्त अट्टोहिमायलस्स अउरमणिज्जया संपकनमाप्रिय न
थायायंजधरपटलंवसनमसितनरमिनमंडलमपिक्कंउलमेकविमनछे लपति
दिमतनिमिर्धवलोद्द लधरमनुहरति २८ अपिव पतंतः प्रस्थेभ्यः सममुविस
रंन: थविषमेसवलंनःआमंतोवितननननभागेहिमगिरेः कृशाःस्थुलादृश्या
क्वचनचनदृश्याःकिलदशांतरंगागंगायादधतिमवववर्त्मस्थितनराणां २९
अपिव नार्गीपार्गीचनलंरदृमिदकादृरंसोरतंधानभेदाआकल्पाउोषधीनां
रजनिविजनिनोद्योतउपप्रदीपः गंधोगंधेणनामेमेलयगिरिमहतपुष्पवा
युस्तदस्मिनसिद्धसिद्धांगनानामेकतकविषयंभोगसामग्र्यमस्ति ३० अपिव
सरीसर्पउदर्पवेतंडतंडैः स्वकंदृनिदृन्नैवतानोदुमाणां विनिर्यन्निर्यासले।
शोपिनासांधिनोतीदृगंधेनसद्यः पुवन्मे ३१ अदीनस्वनद्वीरगंभीरकंवीरवत्र

फुद्दर

म॰
८

8

निरुध्यसप्तः हृदिदीपमिवस्वरूपनिष्कंपमर्पयंतिमुनीश्वराः शिवस्य ३५ अपिच
पुरः स्पष्टेपार्श्वेदशसुचदिशासुचविनद्याशिवोमेसाक्षात्साक्षात्तवनिकरहृत्केदर
चरः भवतीशः शुंभई रंगिरिशाभगीभवहृषधज्ञाविनाज्ञानेममनुवदनेवास
सदने ३६ कलविंककः अयमेवमागतोज्ञेवमुनिवेसेणवसप्ष्यामि उपसत्य
पुष्पदंतस्वलिखिताहृन्सतेसर्वेनइति पुः स्वगतं अयमपरिचितोपिहृद्युमुनिः
प्रायेणशैवः यतः भालेभातिविशालभूतितिलकंमूलोकितेदोर्द्वयंरुद्रा
क्षग्रथितात्सत्रमिलितोग्रष्टोप्यलंचंचलः वक्तिव्यक्तममुष्यवक्त्रसकृत्तश्री
कंठनामावलीचेतोपीनितनः चराचरगुरोरागीतिविज्ञायते ३७ भवतप्रका
शं नमोनमोमुनयेसहस्वहृतात्कयदिक्षुपापापायाय स्वनेभवनेकेकस्यच्छ
नः किमर्थमागतंज्ञानीयां मुनिः मांमावरायणोमवरपुत्रं सत्यलोकाद्वल

अदृष्टोपि

म॰
८

गतेप्रत्यागतेजानीहि पु॰ कस्मिन्निमित्ते मु॰ अहंखलुतस्मलोकेआसंनवृकिंवि
हिमाचलस्यवल्लभुखाद्रमाहितेंफलतेनस्यज्ञापनायागतोस्मि पु॰ किमपि मु॰
कार्यमेवमेवं नहिदानीहिमालयालयमादेशयवचदचरदानीशंकरंकेकिंकराः
परिचरंति पु॰ हिमाचलरहस्यनरेन्द्रनउनरेणमार्गः पशुपतिपरिचारकास्त्वं
वक्रेवरस्यरोदरपाणिग्रहणेति मु॰ अस्मानुचर्यापिकाचित पु॰ मुनेदानाय
णोरिहस्यपोगज्वलनाद्भुतीभावमारभ्यभगवतोभवस्यकानुचरीभविष्यति मु॰ भ
वतहज्ञामि पु॰ मामस्याज्ञापय अहंतस्मरभिरागंगोरक्तभानयनायप्रेषितोग

क

मिष्यामीतिनिष्क्रांतः कं॰ ततंनिवेश्य आणायानावगिरसभिद्वीपअगच्छते
वेहिमाचलोअचलराड संस्कृतमाश्रित्य नयादि कुडाानिस्फाटिकानिप्रक
टितपुरंरत्नकमलीनिभद्मानबोद्धः पद्मरागामरकतमणिराजेयनेकपादादिकं

हिरण्य

अमोलः

१०

म॰ ९

तत्र रौक्माः कुंभाद्भकुंभेभ्यो द्वारिन मणिकृता वेदिकाश्वांस्कोनाः प्रावालंवोनरांग
नरणिमयोदेहलीनोविभागाः ४१ एतद्धूनिपदानिगत्वा दृप्तिनोवीक्ष्य नरेद्रं
तेरत्नाकरनरगसिंहरथवना[illegible]रौस्मारौदानोदकमंतुस्तनेंद्रद्दितमपि गृहासि
तेरधानं:
हृध्यानं मरुद्वसुदिरगजैंवनदिमेमदोधामानेगाः किंमुशिपरिणाः किंतुनलदाः
४ पुनर्हिगीरिपदानिगत्वा अधान्वीक्ष्य मृहन्नीरूपौनः करणामेतुनासेः स्फ
निमयोवर्यपश्यामस्तानूकथमिति नृणा मुक्तिलिकया वलं चितंधानास्थगय
निपुरोधायनरगानंसद्यमोस्त्वगानंसितसितपीताहणानसून ४२ पुनस्त्रिचत्व
रासिपदानिगत्वा रत्निणोवीक्ष्य असिंप्रासंपाशंपरिघपरशुभल्लगुडोकुंतंच
क्रंचापंशरधारधिष्ठनिदधतः अमीरक्षादक्षाः सकलसुभटाः पर्वतपतेर्विशंतं
तंसैरात्मशाकमपिकुर्वंतिशतधा ४२ एषांगणानां सीमा एषं जोजणपणायरणु

९

ला ता तत्र एतान् आशिषा संयोजयन् प्रतिहारेणोव

प्रविशामि

एतज्ज्ञेव प्रवेशयामि । एवं वो नियतानिगत्तांगिरीशानुचरेभ्यः स्वस्त्यस्तु । रैवतिकः

मुनेरप्यज्ञाणं प्रविशाय मचरणाहूर्द्धमकिंदणादीणाणादीउ पारेपरधं अदकिंक

णकपापकिरिश्राणप्रणगह्र मः रत्तिमुद रैवतिकनिवेदयपर्वतेश्वराय मु

निर्मोदरायणिर्दर्शनाकांक्षीद्वारि प्रतितिष्ठन्निति रैव॰ बसोऽतुनिप्रविश्य जयतु २

देव हिमालयो हिमाचलः रैवतिक किमागतोसि रैव॰ कोपि माठरायणिना

मावुद्दो मुणी देवं दिट्ठुमिच्छदि हिमा॰ सोऽस्मादृशप्रत्यानिष्कून् विष्टरं हरत्वमं देशेगि

रिः पाद्यमाहर तुमानसोत्तरः अर्घ्यपाद्यमपि पारियात्रकः सारत्नं सदयि गोधमा

दनः धर इति वदन्नेव द्वारमुपसरति उपसृत्य सप्रणामं मुनेरग्ने विष्टरः एतत्

पाद्यं अयमर्घः मधुपर्कः पयमहोत्तः अथ यावद्यत्नेद्य विश्रावकभावत्कपावनपार

पांसुनां मदृसांसहस्रा [illegible] फलतराणिहवैत्नपोभिः फलितं यज्ञगत्वा

मृ

वार्य्यवाणि

प॰ एवमभवत्

यापरपर्यायभूतांस्तत्रभवतो भवतः पश्यामि किंच [illegible] संसारः संसारः स्तत्रैतत्
पुण्यैर्यमपि मे [illegible] त्वयः पुत्रो जनिरपि जनोत्कर्षजननी कृतार्थोहं अर्थीकृतविवि
धविघ्नस्य भवतो यतः साक्षाद्दीक्षेश्वरणयुगलं काम्यफलदं धध तदेहि मुनिम्
सभास्थानं ह्रेन्द्रसभास्थानं प्रविशावः उभौ नाट्येन प्रविशतः हि॰ मुनेरिदम ष्टापदमासन
मास्यतां मु॰ नाट्येनोपविश्य हिमाचलेन्द्र सदः प्रमोदं दिशन्मे मनो विनोद
यतितरां यद्य क्षितितलविचित्रनील निर्यन्त्यतिकर भास्वितदर्शनाविशेषे
समकलविधुभास्करोपमानं स्त्रयति विवासनमूर्द्धपुण्डरीकं धप हि॰माः नाथ
मतिभारो भवच्चरणारेणुमाहात्म्यस्य अथ किमर्थं तीर्थीकृतं ममेदं मंदिरम्
निमत्रेन मु॰ समेष्टमेपुच्छ्यते मूलद्धितः स्वर्गे अद्दंतमदरथ्रोमादरायणिः
पितामहदर्शनार्थं गतवान् तत्र सत्यलोके भरद्वाजवलमिपुलदूर्म्मकं र

मार्कंडेयादीनांमुनीनांसमुदायेसत्यनेत्रनामामुनिर्निब्रह्मणा दृष्टः ततः सर्वा
न्ऋषीन्मुक्त्वा कसत्यनेत्रकसत्यनेत्र इति तेप्रत्युत्तरंनेत्रानीमइति हि. ततस्ततः
ततोब्रह्मणाशप्तोथानेनचोक्तं आः स्नानेसमुनिर्हिमाचलशिखरेतपस्यन्तना
मकामएवहिमाचलेनस्व हिमैर्हिमगलज्जल शरीरः कृतः ययद्यप्ज्ञानतः त
थापिब्रह्मवध्यादोषमात्रहेतुर्वातपनंपर्वताधिपत्यात्सकलसमृद्धेश्चावरोप
यिष्यामि हि. सोद्वेगंहाधिक्कं ततस्ततः मु. ततोमयात्वयाईदृक्येनात्म
भूः प्रष्टः स्वामिन्सरुजेतस्य आत्मिकोप्युपायोयेनसपर्वतपतिर्विनिपातादि
मुच्यते ततस्तेनरामेणोक्तं यदितस्यगिरिकुंडे हितरमीश्वरउरीकरोतिकलत्र
तयाकदाचिन्नहीरमेवविनिपातमेष्यति हि. ततस्ततः मु. ततोमयाक
हितस्त्यागयन्नमसमर्थेतस्यैज्ञापयितुंमागतं अथयमेवचनेनहितधीयतां हि.

स निश्चयं कथं परमविरक्तं श्रीसदाशिवं प्रति पुत्रीपाणिग्रहणवार्त्तां करिष्या
मि अनुचितं चाप्येतत् क्वैतत् हर्म्यं क्व पितृविपिनवासः क्व च भवनं क्व भस्माभ्यं
गः क्व च मलयजेनांगरंजनं क्व च स्फारः हारः क्व च भुजगाभोगाः क्व ललितं कुं
लं क्व द्वीपिद्विपिपतिकृत्तिः शिरनरा ॥२॥ क्व नासाग्रे दृष्टिः क्व च पट्टकदा
नाः क्व नु पुनर्जटानां भारो ऽपाः चिकुरनिकुरः क्व कान्तिमुदिरः कपालं क्व क्रीड
कमलमपि च क्व कान्तिमण्डलं तपस्यैकाग्र्यं क्व क्व च मनः सततं रतिपते ॥४॥ त
थापि मनेकं चिदनपायमुपायमादेशय येन मे ऽद्वितरं त्रिनयनः पाणिगृही
तीकुर्यात् मु॰ पर्वतपते पुत्रीं पिनाकिपरिचर्यार्थं प्रयोजय कदाचित् शि॰
वः स्वयमेव प्रसन्नो ऽङ्गीकुर्यात् हि॰ एवं करिष्यामि भवताप्युत्तमः कः प्रदेशो ऽलं
करणीयः मु॰ इमौ ऋतंभरसत्यंभरनामानौ गंधर्वौ शर्वस्वपवीण चित्तमि

तद्वागच्छतं त्वं देवालयं त्रिदिवस्थं तावन्मयागत्य नाकलोकं गमिष्यामि द्वि॰ अह
मपि ऊर्ध्वं श्रीशिवपार्श्वं गमिष्यामीति निष्क्रान्तौ विष्कंभकः ततः प्रविशतोऽस्तंभर
स्तंभरौ प्रथमः ग्रामैस्तानैर्मूर्छनाभिः स्वरैश्च विषयेस्समः स्वरस्त्रलक्षणायः
साक्षाद्भवत्येष सदाशिवः द्वितीयः इदं तावद्भगवतो भवस्य मदनयोगमाहात्म्यं
यत्सहजवैरिणापि निर्वैरं मन्यते यत्र्प आम्नायाँश्चौर्य्यस्त्रिपथप्रयातिसंक्रुः शं
कुप्रसंगेन सिद्धं द्वितीयः तौ स्वरैषोपि सर्वं श्रामार्जारश्चैकतः क्रीडनाहौ
(ग) अयं इयं शिवसेवायै स्वगृहे निरूपिता गौरी जया विजयाभ्यां सखीभ्यां सहो
पवनेषु ध्याप्यव चिनोति तत्र विस्मृतमासामति विस्मृत मुग्धवाक्यान्याकर्ण्या
वः उभौ नाट्येन स्थितः पार्वती हलाजपजाईज्ज हिआमलिआ कयं वकुस
मकयं बयमविचिणिमित्तमंसुणकण्णकेयगीशयपत्ताइमत्तक्कयकुउयधुक

3

16

मः

सुमानि सवविणसं विजयेनमां पिजेवाकर्णि आरकणवीरकुंदकुसमाणि उवादि
ज्ञसहइयं विराषि भूयं विभागो जया हला विज्ञणपस्स यवपमणोति कदजं अनण
सरदिणि अकंटयलयाकुसुमाणि गेहृदिकंटइंदलयापत्तणवयंयं मासवदिस
दि विजया हलाजपइअमेपिअगंधिपसूणणयणायनिउंजदि पार्वती लीला
कमलेननयोकरस्साइ पिताकवउपदृ यंतरेंन रेहुमंजेवणेदंजाणी दोमकउमणोन
करसदिइमंबुनंतं "सतंभरः" संतंभर" इयंमासांपुरस्साः पार्वती गंधवेधुरमिदेवि
गंध्वदः कुसुमेतदहणं सितंघरं इत्यमेवकुसुमेतननवेनभंगघोषिदिवबंमस्मीलिया ५९
सतंभरः सतंभर उरोमारत्नमपइघकुशलं रंमध्यमेनिलो निरीसासामूर्द्धीकृत
भुजलतानोंकुसुमिनाः नथाशायवः शंकेनमयति य येमाः तितितलेनिषणा। ६
निवर्णप्रसवमेवचिंतंनितिविविधं ५ सः सः अमतः कश्चिकुमरगमारवञ्चयते

दृष्टा ये

तुङ्गस्थः शशाङ्कः कुजो गोः समभागः शुक्रः स्वर्क्षोदितो दिनकृत्कर्कटस्थः सौरः पश्यति मीनगो गुरुः स्वगृहे तनौ च पूर्णो चतुरस्त्रमासः ८५ जी
वस्त्रिकोणं मदनं च सर्वे पश्यन्ति दृष्ट्या च रणाग्रदृष्ट्या मालेन मित्रगृहे तु कुजेन्दुजीवाः सौम्यो बुधः कुजः शनौ विपक्षो ८६ सौम्यो शशा
ङ्कः स्वदिने च मित्रे सौम्योदयास्ताः समभागमित्रस्थमेत्राः रवीन्दुजीवाश्च बुधः कुजश्च ऋक्षः समो दिनेशः मन्दः दानवेज्यो ८७ सौम्यस्य
मित्रे दिननायकश्च कोणे च समः रविकरः सपक्षः शुक्रेन्दुजौ देवगुरुः सपक्षौ मित्रगृहे सर्वे रविसुतमध्याः ८८ शनैश्चरा
विष्णुकरौ भृगोः सुतौ सपक्षसमौ गुरुजौ सौरस्य मित्रे भृगुपुत्रसौम्यौ समो गुरुः स्नेहि खिलाः सपक्षाः ८९ राहो
मित्रगृहाणि कथितानि दैः केन्द्रस्थे वाक्पतिः भवंति नाकालिक मित्रभूताः सर्वेचवाक्ये दशवर्षयुक्ताः ९० त्रिकोणगा
स्युः मनकस्थे च मन्दतस्थिताः ततस्तमयाधिभूताः तात्कालिकमित्रे नैसर्गिकमित्रे द्वयमेवं तद्वृद्धिमित्रसंज्ञे ९१ मध्येवरात्रौ रवि
गुरुः शुक्रः समतामुपेति सौम्ये गृहे स्वनवांशके पि स्वर्क्षे दृक्काणे द्विरंशके पि कालं बलं कामं शशुन पि तेन बलमुपैति
तात्पर्यान्तबलमुदेयं लग्नेश्च धेयो बलिनो पूर्वे वीर्यमेत दृशामेक भौमो ९३ कामो वस्तु वर्बल्या नृढलेशे वंधोनिशाना
थकारे कुवेरो ततः पूर्वे दिग्बलम् नमाः सप्त दत्ते च तन्नपा तद्वा ९४ समासहोरादिन वर्षेषु वीर्यान्वितामाश्रु मुखान्
हेऽङ्गः रात्रौबलाढ्याः क्रान्तिबलौ भौमा सर्वे गुरुः सुतौ रवी अपि काः सदा बलीविंशतिनक्षत्रपदे सौम्यात्तदन्ये बलिनः ग
मेण सौम्ये दिनाः पूर्णबलान्विताः कृष्णे वलं पापखगे रद्युः ९६ सौम्यापने ति बलीदिवसाधिनाथश्चन्द्रस्तदपस
मये बलपूर्णदेहः वक्रान्विताश्च निशिपुत्रादि मुखांसमस्ता शुक्रास्त्रीजलपदि गानकांति युक्ताः ९७ मन्दारसौम्यगुरु
शुक्रशशांकसूर्या नैसर्गिकास्य बलिनः खचराः क्रमेण लग्नस्य वीर्यमधिपस्य बलं तु सर्वे मुख्यं वदन्ति खलु षड्विध
वीर्यमेवं लग्नं [illegible] दुलमत्र रूपमा [illegible] मवर्ध संज्ञं चैकोदलग्नं कि महीहि नन्ति स्फुटं विलग्नस्य बलं तदाहुः ९९
सा [illegible] पिनेः [illegible] पुत्रो वलीयान् [illegible] रवाकारे व पंचवर्ग धराजः ५ सप्तदृकव २ विषहृद्गुरुः स्वक्षेत्रार्थानि २ पंचाप ५११

प्र.
त्रि.
१३

म

स्यग्रहे तनुवनघिपे व्याघ्रजा रिलाभंवलत्यमुदीरयंति १२ प्रातरभावेस्य तुंगे वा स्वर्क्षे मूलत्रिकोणगो बलाधेमावनाथस्या लोदेतव्ब्रिमादि
शेत् १४ मृदंगादिसनाथुकश्च भव्यनाथेच्छमेघुते स्वभिस्थितेवामावेसलोदरोत्यब्रि १५ वैशेषिकांशके भावनाथे वाश्च भवीक्षिते मृदंशादिषुते
वादिप्यावर्लवद्विनमेवत् १६ लग्न नाथ नत्रुटो त्याघ्रनिवेश्वे क्लिश्नकामवेत् प्राणशत्रुर्भवेच्छत्रुरेवंसर्वत्रकुंभते १७ स्वपुत्रनांशोयदिका
रकैश्चीगुर्वर्कसकुलितिरिहितोचेत् स्त्रीजेग्रहस्यायदिविक्रमांशोष्ट्रातरस्स्यवदंतितज्ञाः पुण्यांशगेपुण्यग्रहे तदीशे भावेतथा
कारकखेचरेंद्रे सहोदरीलाभमितिह्युरार्यान पुंसकांशेविफलत्वमेव १९ भ्रातृराशंपशकवशात्पूर्तसंयुक्त राशिपशात्कारकान्वि
न्वितम्भागतः २१ तयोः संयुक्तखेचरस्य राशेपशात्ततयावदेत् एतयोरग्निमानागत्पापयोगादिनाशनं २२ सबाद्वे विविधे प्रा
प्नतत्कर्मवलतोभवेत् कारकाद्विक्रमेस्थानाद्विक्रमंतस्यविनिर्दिशेत् २३ शौर्याधिपेनुगयुतेवलाढ्येकेंद्रत्रिकोणेयदिसोमसद्
षे मूलत्रिकोणोस्वगृहेधवर्गेहेवेथविक्रमांशेपुरुषःसधीरः २४ धीरोभवेद्विक्रमनाथितायसौम्यग्रहेर्योस्मभवेयुक्ते
गयेवतत्कारकखेचरेन्द्रेसौम्यग्रहाणांभवनेनुशौर्या २५ धैर्यान्वितोविक्रमराशिनाथः संयुक्तराश्यंशपतोयदंशो तदंश
नायेस्वगृहादिवर्गेयुद्धेविदग्धःकलहप्रवीणः विक्रमाधिपतौखेचरेनाशस्थेपापसंयुते चरमेवराशंपशेयुद्धलघं
दठोभवेत् पापग्रहाणांभवनेविक्रमेपापसंयुते तथाविधेतदीशेपियुद्धकालघं २८ पापयुक्तेपवाद्दृष्टेयुद्धभ्रंशोभवेन्नरः
युद्धेपराजितःस्वोच्चेविक्रमेस्वोचनाशमे कारकेवलहीनेवाक्रूरवर्गसंयुते २९ सिंहासनांशेयदिविक्रमेशपारावतेगो
पुरमावयुक्ते मृदंशकेवाथमहद्धियोगेमनोत्सवेयुद्धविपरीतमन्यत् ३१ सौर्याधिपेनानुयुतेत्रधीरस्संयुक्तान्वितेमान
सधीर्यजातःकृष्णेजडोभोमयुतेत्रकोपिसोम्यान्वितेसात्विकबुद्धियुक्तः ३२ जीवान्विते धीरतपासमेतःसर्वार्थमा
स्त्रार्थविशारदःस्यात् कामान्वितेत्याग्र्ययुक्तजिदन्वितेस्यान्नमूलकोपाकलहप्रवीणः ३३ जडोभवेदासरनाथयुक्ते

स॰ चिं॰ १४

8

विचित्रसौधप्राकारमंदिरैर्गृहमादिशेत् कर्माधिपेन सहिते लाभे केंद्रे कलत्रगे ५४ गेहाधिपे नाशगते यदि स्यात्पापेक्षितेन हृ
हनाशनं गेहस्य संयुक्ते नवांशनाथे नाशस्थिते स्याद्दपि गेहनाशं ५५ बंधुस्थाने भवे सौम्ये सौम्यग्रहनिरीक्षिते तत्कारके बलाढ्ये वा
बंधुपूज्यो भवेन्नरः ५६ बंधुस्थानगते जीवे नदीशे मंडलेसंयुते गुरुदृष्टिसमायुक्ते बंधुश्रेष्ठो भवेन्नरः ५७ बंधुपकर्क तन्नाथे केंद्रकोणगे
यसंयुते वेशाधिपे कोणसंस्थे पापदृग्योगवर्जिते ५८ बंधूनामुपकारी स्याद्बंधौ युक्ते बुधे सोमजः तत्रांशगेहवानदृष्टे मृदुंशादिसमन्विते ५९
बंधुमित्रस्वकुटुंबरक्षणे दोषे पापसंयुते क्रूरखेटे राके वापि नीचारातिगृहे पिता ६० बहुपापसमायुक्ते बंधौ नाथे तथैव हि तत्कारके न
ष्येयाग बंधुतां कुत्सितो भवेत् ६१ नाथकारकसंयुक्ते बंधौ शत्रुग्रहान्वितः नीचराशिगतौ मूढौ बंधुतां भयकर्मसु हृत् ६२ बंधुपभोगी
केंद्रस्थे तदीशे शुभवीक्षिते गोपुरांबुशके वापि मृदंशादिसमन्विते ६२ धनेलाभे त्रिकोणस्थे तन्नाथे शुभवीक्षिते सौम्यग्रहागा
मेशावा बंधुतामुपकारकृत् बंधुदेवा भयैकिं च पापाक्रांते ग्रहे यदा नीचास्तखेटसंयुक्ते शुभदृग्योगवर्जिते ६५ यस्मिन्स्थितेव व
रैर्देवा बंधौ स्वक्षेत्रे स्वमित्रभे गुरुणा दृष्टिसंयाते बंधुपूज्यो भवेन्नरः ६६ गृहस्थाने चरे लग्ने तदीशे चरराशिगो तथैव कारके वापि
वहुस्थाने गृहं वदेत् स्थिरे ग्रहे स्थिरगृहं नाथकारकयोरपि चसंज्ञेशुभभागो वा नदीशे स्थिरवर्तं व्रजेत् ६८ सूर्यधनपग्रहे
श्रेष्ठे पर्वतः पापसंयुताः ताव कुहूतादिना गृहं स्यात्सुभवृद्धानदेवदाः ६९ सूर्यधनपगृहे नाडकेंदु कोणादिसंयुतः ताव हे
हालयं सर्वशोभनं तत्र विनिर्दिशेत् ७० गृहेशे कर्मराशिस्थे कर्मेशे गेहमागते बलयुक्ते धनाख्यो वहुते त्रे विनिर्दिशेत् ७१ बला
ध्येकर्मराशीशे बंधुस्थानाधिपे तथा तयोर्मित्रे तथा तस्य बहुते त्रे ७२ तेजस्थानेऽन्धमेषुके नदीशेऽसमसंयुते नकारके न
धाप्राप्ते वहुते त्रैधनैर्युतं ७३ तेजाधिपे पंचमस्थे गोपुरांशादिसंयुते मृदुंशादिगतैर्वापि बहुतेत्रसमन्वितः ७४ भ्रातृकारकसंयु
के भ्रातृनाथे नसंयुते देवेन दृष्टे वापि भ्रातृतेत्र विनिर्दिशेत् ७५ ते त्रैशसंयुक्ते तत्कांशनाथे केंद्रस्थिते मित्रनिरीक्षिते वा भौमा
न्विते भौमहृत्मासमेते भ्रातृधनं ते त्रमुदाहरेति ७६ लग्ने मध्ये तेत्रयुते बलाढ्ये लग्ने बलिष्ठे यदि तेत्रनाथे शुभग्रहे दृष्टि समा

१६

९

गमेवासेत्रे स्वकीयेन बलेन यान्ति ७७ कलत्रकारके द्वे त्रे मदीशे या कलत्रगे नदीशयोस्तथा मे त्रे कलत्रा तदैव ७८ षष्ठे

ष्वरे दैत्रगते बलाढ्ये वक्रस्थिते या गृहभावनाथे बढेश्वरान्तदेत्र्यपतौ बलाढ्ये दाक्षोः स्वकान्तास्य धरानुपैति ७९ पारावतांशे स्व

गृहे बलाढ्ये क्षेत्रेश्वरे वा पवर्गं गतेवा स्वारोहमाते स्वमहद्विषुक्ते त्रे बहुक्षेत्रमुदाहरंति ८० धनेशलाभेशलग्नान्विते वा देत्रेत

दीशे व्ययकारकेवा वैशेषिकांशे स्वमहद्विषोते बहुत्वरूपं गृहमाहुरार्याः ८१ देत्रेश्वरे नीचगते विमूढे पापांतरे पापनिरीक्षि

तेवा पापग्रहे देत्रगते हि दीने देशाधिनाशं प्रवदंति तज्ज्ञाः ८२ पापांतरस्थे यदि भूमिराशौ पापांतरे पापनिरीक्षितेवा पाप

ग्रहे देत्रगते यथा स्यात् क्रूरांशके भूमिविनाशमाहुः ८३ क्रूरादिषष्ठ्यंशयुते नदीशे देत्रेस पापे यदि नीचभेवा व्ययेरिगेहेऽस्तमितेऽथ

रिष्फांशे देशादिनाशं प्रवदंति तज्ज्ञाः ८४ देत्रेश्वरे पापयुते धनस्थे नीचादिभे देत्रविनाशमेति व्ययस्थिते तद्भवनेश्वरे तु पापान्विते

विक्रयमेति भूमेः ८५ शुभाहपौ देत्रविनाशमाहुः राहुश्वरे देत्रगते सपापे क्रूरांशके मृत्युयमादिभागे कर्मेश्वरे तापियुते त

थैव ८६ शुभाहतयाद्भूमिविनाशमेति भातेश तत्कारकभूमिनाथे क्रूरांशकेवा खरोहभागे नाशस्थिते मृत्युयमादिभागे ८७

राज्ञाहृता देत्रविनाशमेति भानौ तदीशे न युतौ च मिश्रेः धनेश्वरे युक्तयांशनाथयुक्तांशपेनापियुते सपापे ८८ जीवेन दृष्टे यदि तादृशे

रन्ध्रेगृहे सोमवरेवचरेवा सौम्यांतरे तद्भवनेशसौम्ये युक्तो भवेत् सर्वजनेषु मुख्यः ८९ जीवे बलाढ्ये युक्तपिता यद्युक्ते सौम्ये तव

दृष्टेवा जीवेन दृष्टे यदि तादृशे मन्दृशकेवा सुखमानुजः स्यात् ९० सुखेशगेहे सौम्यांतरे च वरेवा सौम्यांतरे तद्भवनेश सौम्ये जीवे

बलाढ्ये यदि लग्ननाथात् सुखी भवेत्सः ९१ गोपुरांशे रांशकेवापि सुखी ये देवपूजितेः धनाय दृष्टिनाथे युतश्चित्रदेहे सुखी भवेत् ९२

सोऽस्य तदाचित्तसौख्य बलहीने गृहेऽपि सपापे दुर्बले नाथे दुःखी स्यात् दुर्यसंयुतः ९३ युक्तार्यव युक्तस्य दुःखी स्यात् दुःखी

स्यान्नीच कूरेवचरे दुर्बले दशे पापे नवके क्रूरांशसंयुते रन्ध्रारिकेसुखराशिनाथे क्रूरांशके सौम्यदृशाविहीने स्वारोहमागे

तरम्भागयुक्ते गतो नरो दुःखितः च वनितं ९५ नीचारिभागे रवि भूमिपुत्रे सुखस्थिते पापदृशा समेते क्रूरांशके तद्भवनाधिनाथे

स. टि. १५

गृहार्थहीनो भयति वृन्मादात् ९६ पापान्विते पापनिरीक्षिते वा पापांतरे वा सुखगे तदीशे । क्रूरादिषड्वर्गसमन्विते वा पापीन
रः स्यात्तमहद्विवृक्षे ९७ वाये वृहस्पतौ सुखराशियुक्ते न दीप्यदेवादि विनद्ययोः पापान्विते वा यमसत्वयुक्ते जातो वृहत्त्वेस
मुपैति पापे ९८ शुक्रेंदुविद्देवपुरोहितानां तेजोवले सुखे कृते दुर्गावलान्वितानां शुभान्विते शोभनदृष्टियाते जातो नरो यं भुवि मृत्कि
मा कृस्यात् ९९ ७. धद्वेष्टे सितेसोम्ये सोम्यमध्यगतेऽपि वा गोपुरांशे शकेवापि पुलप्राकृतनरो भवेत् १०० नीचान्विते
मदयुते सुखस्थे सपत्नभे वाऽजलराशिसंस्थे तदीश्वरे हीनवलेन दानीं पतत्यसौ कूपतटं तु राशौ १ लग्नेश्वरे हीनवलेसु
खस्थे नीचेऽर्कयुक्ते यदि वा सपापे जलग्रहे तापि युते सुखेशे वले न हीने जलराशिमग्नः २ सहितस्थानाधिपे लग्ननाथेन
सहिते सुखे कर्माधिपेन संदृष्टे नदीकूपतटादिषु ३ पतनं कूपनद्यादौ सुखेशस्याशराशिपः सहितस्थानेश संदृष्टो य
दि वा सुखपेन युक् ४ शिलाप्रहारस्तस्य स्याद्रविभौमान्विते सुखे दृष्टे युते कर्मपेन सहितस्थानाधिपेन वा ५ सुखेशे राहु
मंदाभ्यां सहिते कुजवीक्षिते शुभदृष्टिविहीने तु शिलाभिः पीडितो नरः ६ केंद्रस्थिते राशिकरे भृगौ वा पापान्विते पापनि
रीक्षिते वा क्रूरांशके वा लवरोहभागे सोयं जनन्यासह संगमेति ७ पापेक्षिते पापयुते शशांके दिवाकरे वा यदि केंद्रराशौ
क्रूरे सुखे वा यदि पापदृष्टे जातो नरः स्याद्धि मातृगामी ८ पापेक्षिते वा सुखभावनाथे पापान्विते सौम्यदृशा विहीने दारे
श्वरान्निगतपतौ विहीने जातो नरो मातृसमानगामी ९ सहोदरां [illegible] दारेश्वरे क्रूरयुते सुखस्थे पापेक्षिते पाप
समागमे वा क्रूरादिषड्वर्गसमन्विते वा १० सुखेश्वरे पापनिरीक्षिते वा पापान्विते वा हि रापापयुक्तः पापग्रहाणां भवने
सुखे तु क्रूरादिषड्वर्गयुते तथैव ११ षष्ठेश्वरानन्दनसंयुते वै सुखस्थिते पापनिरीक्षिते वा चंद्रास्तसंयुक्तनवांशनाथेन
पापिधेमातरि देवमातुः १२ सुखेश्वरे राहुयुते सपापे सनैश्चरे तापि दिवाकरेण मातान्यसक्ता सुखराशिनाथसंयु

स॰
चिं॰
१६

पापयोहिते सपापे रंध्रपे लोरव्यंकाप युगपापसंयुते ३३ मातुनाशो लग्नेडुगमहिते हल्पयेवदा कपदीहलमाअंतुनि क्षापयोतदुर्द्वतः
३४ हृद्येश्वरमस्वयुक्ते सौम्युमिश्रगृहान्विते स्वमगुहान्तरेश्वे यानि क्षापयोवितिर्दिशेत ३५ विश्वहृद्येशः संसौ हृद्येशे बलान्विते
गोपुरगृहशके यापिमृदुत्वंशादिपुतेपिवा ३६ लग्नेशवरेह्यते वा स्वमयुक्तेक्षितेपिवा पारावताद्विभागस्थेनिक्षापयो॰ ३७ लग्नेशेद
नवरजितेनयुक्तेपदानस्थविष्णुद्विचिन्न पापयुक्ते वितृश्वना धिनाथे पापान्विते नस्थविश्वद्विद्विं ३८ राहोसुखेवापक्षाप्समेनवहि
र्विश्वद्वन्विनितवमानि सुत्तर्गततलपदं वदति यापेवहस्तेलवराहिपुक्ते ३९ पदालग्नसुखेशो वाहिगम्नेपस्यं सुमेहितेश्वमेकु
क्षोमातृनलेहं विनिर्दिशेत ४० लग्नेशवरेणासंदृष्टेमातृनाथेयदृषे सुभंयुतान्विते दृष्टेमातृलेहं ४१ यात्रेश्चेन्दुगतातावस्थमातृमा
याधिपेभूपादे पापेहितेपापयुतेतनस्थानुतं विनिर्दिशेत ४२ लग्नेशाकाद्वारादितस्थेमातृस्यानाधिपेयादि नेथ्यवलक्नमायावा
तयस्त्रे॰ ४३ याहनेशेबलयुते याहनेश्वमस्युते स्वमग्रहे लसंदृष्टेवाहनादिकलं वदेत ४४ सुवर्णवस्त्वासरणादियानं प्राप्ता
वदेत्रत्नवराकितोया लेनेबहुर्धाधिपतौ विलग्नेलग्नेश्वरे णापियुतेस्तलाभः ४५ शुक्रेलग्नेयदिवाहनेशो देहान्विते
यात्रवाहनादि देवेंद्रपूज्येनयुते लग्नेबदंति संतयावनुरंगयानं ४६ चंद्रामनेस्मामरराजपूज्यैर्युक्ते नौ वायदिवाहनेशो
द्रेकंबयहाहनमाहुरार्या नौ यारिहूतां विहीनरथैः ४७ भाग्येशलग्नेशचतुर्थनाथाः कर्मस्थितानीचविमूढहीनाः
कर्मेश्वरेणापियुते विलग्ने सिंहासनप्राप्तिमुदाहरंति ४८ भाग्यस्थिते वाहनराशिनाथे सशुक्रजीवेसुखराशियुक्ते मा
न्याधिपे केरानतुष्टये वा वहूत्वदेशाश्रममार्गयानं ४९ भाग्याधिपेन सहिते यदि वाहनेशे जीवे दिनेतनुगतेबलपूर्णयु
क्ते स्वदेत्रतुंगसहिते यदि याजिको रोमनाय मानवचशाकुनवाहनादि ५० भाग्येश्वरेणापियुते सुखेशे पदास्थितेप
श्यति यासुखं हैं वै शेषिकांशे यदि वा वलाढ्ये सर्वार्थभाग्यान्वितवाहनः स्यात ५१ दास्यविमूढयदिवाहनेशो भाग्येश्व
रेणापि समीतिनेवा दुर्वाहिनी चंचलयाहिनोयालाभाधिपेनापिसमीतिनेत ५२ लौस्थ्याधिपे सोमनखेचरेणाभा
ग्येश्वरेणापियुते यथा स्यात सेनावहत्वं समुपेतिजातो वाहनत्वे दरगमरणानि यानं ५३ भाग्येश्वरे लाभगते विलग्ननाथे

शुभेक्षितादिभावराशौ शुभेष्वभावेन कुतापकेतान्वसंख्यकतादिगुणैः प्रसिद्धः ५४ शुभेषु दृष्टेषु गतेन दोषो लग्नस्थिते वा यदि
वाहनाद्यः ५५ शुभेक्षितेशे सम्युते सुखस्थे शनौ च कोणाधिपते सुखेऽर्थे दृष्टे लाभगते बलाढ्ये बंधो मदे वाहितिसंयुक्ते ५६
महत्तुरङ्गौ यदि यानशुक्रे शशांकयुक्ते स्वकीयामरणादियानं सौम्ये विलग्ने बलसंयुक्ते धर्मान्विते सौम्यखेचरेन्द्रे ५७ सौम्ये स्थिते वि
लग्नपतौ च केन्द्रे सिंहासनप्राप्तिमुदाहरन्ति सौम्येक्षिते धर्मगृहे सुकेन्द्रे लग्नविलग्नपाः सौम्यखेचरेन्द्राः ५८ उच्चे गृहे वा धनराशियुक्ते सिंहा
सनप्राप्तिमुदाहरन्ति केन्द्रगाः पापखगाः स्त्रियः शुभा लाभस्थिता लग्नदशा नृपाः ५९ गेहे शुभे व्ययपतौ स्वपि वीर्ययुक्ते दिशन्ति
सुखस्थगृहेशो बलान्वितः संपादयेद्गृहं ६० धनेशो लग्नभावस्थे कर्मेशो धनभावस्थिते वाहने सौम्ये सुखस्थे वाहनाधिपतिर्भवेत्
लग्ने वाहनभावपे सत्स्थे सौम्ये केन्द्रगताधिगताः लग्ननाथे बलाढ्ये वा वाहनाधि० ६१ गोतुरङ्गादिवाहनेशो बलान्विते ला
भकर्मशुभो धनेशे वाहनसंयुतः ६२ धनाधिपेन संयुक्ते व्ययपे शोभने दुराशिगे भाग्याधिपेन संदृष्टे वाहनाधिपति० ६३ कर्मा
धिपे चतुर्थस्थे लाभनाथेन संयुते भाग्यनाथेन वा युक्ते बहुवाहनभाग्भवेत् ६४ उच्चस्थे कर्मगते लाभनाथेन वीक्षिते भाग्याधिपेन
वा युक्ते वाहनाधि० ६६ सिंहासनांशकगते कर्मे वाहनराशिपे लग्नांशके शुभे दृष्टे वाहन० ६७ वाहनार्थतृतीयेशु भाग्यपकर्मभ
वाधिपाः स्थिता बलेऽर्थमानादि संयुक्ते सिंधनेशुभे ६८ सौम्ये शुभेक्षिते नाथे केन्द्रकोणगते समन्विते वाहने गसंयुक्ते व्ययपे द्वित्रियान
भाक् ६९ परमोच्चांशके कर्मेशे बलसंयुते लग्नेनाथे दृष्टे वाहनादि भिर्युतः ७० तांबूलवादित्रयोगाद्यैः संयुक्ते भाग्यपे
शुभे केन्द्रोच्चकोणगे वापि कर्मेशे वाहनान्विते ७१ धात्रीनाम्ना संयुते कर्मनाथे केन्द्रभान्विते लग्नेशे वृद्धिमंयाते पराणादि वे
युतः ७२ कर्मभाग्यपविलग्नेशु सौम्ये सुस्थे नराधिपतिः ६७ धनलग्नपे न याती न दुःखनायुयात् ७३ कर्मबलोदरसुखे भाग्यपलग्न
व्ययेशनाः शुभाधिपेन सहिता मत्स्यरथघोषदेशभाक् ७४ शुभेक्षमयुते नाथे केन्द्रकोणोच्चसंयुते भाग्येशे [illegible] परमोच्चांशे
शुभयानादिलाभभाक् ७५ कर्मेशे सुखराशिस्थे लाभेशे सौम्यसंयुते लग्नेशमेन संदृष्टे बहुयानादिलाभभाक् ७६ मूलगामेरितो
रवाद्यैः वाहनादिद्वियुतः राजकेन्द्रे गुरुदृष्टे कर्मपे सौम्यसंयुते ७७ बलाबला दोमतदृष्टि योगात्तोऽस्तु तृतीयपटलतरायोः च

स्प

ल.
दि.
७

तुर्यं राजेश्वफलं तथैव श्रीदेवर्ष्येमैव ज्ञानिनीत्युक्तं ॥ ८ इति लघुजातके विंशतमोऽध्यायः ॥ श्रुतमभवतां तत्त्वबुद्धिकं ज्ञातमपि
भोजनपितृमातातृ हृद्योन्द्रप्रवेशं विवेकमार्ज्ञिनि दिशेत्मतिमान् ॥ १ ॥ नाथैः फलगा मतधर्मभवं प्रत्यादिविंतां कथये
त्सभीवेः तुष्ठिं तदा लाभं तान्तात्सपापितृतथैव लग्नभाव्यनवे: ८ पितृधनं चातिदृवेशाशातो पुत्रेश शांके मरणं च मातुः
सुखेश्वमेशोभवतः द्वितीये पुत्रं दत्तालेव नपानदीशो ८२ पुत्रस्थाने नदीशो वा गुरौ वा शुभवीक्षिते शुभेन समहिते वापि पुत्रप्राप्ति
र्न संशयः ८२ लग्नेशे पुत्रभावस्थे पुत्रेशो बलसंयुते परिपूर्णबले जीवे पुत्रप्राप्तिः ८२ पुत्रस्थानाधिपे जीवे परिपूर्णबलान्वि
ते लग्नाधिपेन वा दृष्टे पुत्रप्राप्तिः ८४ केन्द्रत्रिकोणगे जीवे पुत्रेशोऽपि तथा स्थिते शुभग्रहेण वा दृष्टे पुत्रप्राप्तिं समादिशेत् ८५
पुत्रस्थानगते चिह्नाथे पूर्णबलान्विते दृष्टे देवेंद्रगुरुणा पुत्रप्राप्तिः ८६ लग्नपुत्राधिपौ पुत्रे वा अन्योन्यं वापि वीक्षितौ केन्द्रेप
दस्थे रस्थे वा पुत्रप्राप्तिः ८७ लग्नपुत्राधिपौ केन्द्रे शुभग्रहसमन्वितौ धनेशे बलाढ्ये तु पुत्रप्राप्तिः ८८ पुत्रस्थानाधिपस्यांशनाथे
शीशेशुभसंयुते शुभेन वीक्षिते वापि पुत्रप्राप्तिः ८९ लग्नेशे दारभावस्थे भावेशो दारसंयुते द्वितीये केविलग्नस्थे पुत्रप्राप्तिः ९०
दारेशाग्रहसंयुक्ते नवंशभवनाधिपे दारभावविलग्नेशे दृष्टे तथाप्तिमादिशेत् ९१ पापमध्येगतौ जीवे तदीशेऽपि तथा
स्थिते कारकेपापसंयुक्ते पुत्रनाशं वदेत्तदा ९२ भावपुत्रफलं तेषां संयुक्ते नवभागपाः पापांशगाः पापयुताः पुत्रनाशं
वदेत्तदा ९३ क्रूरांशे पुत्रभावेशो नीचमूढसमन्विते दृष्टे पुत्रेश्वरे तेन पुत्रार्तिं कथयन्ति वै ९४ पुत्रस्थानाधिपे दुःस्थे क्रूरष
ष्ठांशसंयुते क्रूरग्रहेण वा दृष्टे पुत्रनाशं ९६ मृद्वंशादिसमायुक्ते पुत्रस्थानेश्वरे द्विजे कोपुरां पशाके वापि पुत्रसिद्धिर्न संश
यः ९७ पुत्राधिपस्यांशपतौ विलग्नेलग्नेश्वरस्यांशपतौ सुतस्थे गुरुस्थितमाधिपतौ च केन्द्रे प्राप्तिमाहुर्मुनयो म
हांतः ९८ पापवंतांशगा द्विपुत्रेश तेषां भाग्येश्वरे ताहृशभावयुक्ते लग्नेश्वरे शोभनदृष्टियुक्ते पुत्राप्तिः ९९ वंशांतमादिस
हितेयदि सत्यमेतच्चान्द्राधिपा गमकामुनयो वदंति पुत्रादि भावयोगमाखिलं तस्मोवयोगांशसं विलोक्य मनिसां च

७

वर्द्धेतु विनश्यत् ६॰ वंशाल्पविच्छेदकरः प्रजातश्चं शाल्मलिकावरवर्गाः समेताः स्वदारस्तो व्ययपुत्रान्तस्थे बलगेन
रे यंडकुतेन युक्ते। पापग्रहा रिःफ कुतो भूमस्यां वंशाल्पविच्छेदकरो यहिताः सिंहाकदेलग्नगतेस्तत्रौ वेलात्सुनुने
मन्दिके तेरागेया २ पापग्रहाधपुत्रगतः क्षसर्वे वंशाल्पविच्छेदकरो नजातः लग्नं शकुशाभूमराशयुक्तेः पापग्रहे व
शविनाशहेतुः ३ सुतेगरादं श्व विलग्नरिके वंशाल्पविच्छेदकरः सुते श्च दास्थिते लोमसुते लग्नेपापयुते देवगुरौ
सुतस्थे ४ दंष्ट्र शशीकान्ताहितेसुकावे वंशाल्पविच्छेदकरो नजातः पापे विलग्ने सुखेग शशांके तनोस्यरे पंचमराशि
युक्ते ५ बलेर्विहीनेपदि पुत्रनाथे वंशाल्पविच्छेदकरो नजातः तीलोश शशांके नसुभाव युक्ते सुतान्विते मंदगृहे गुरेस्पे
त्रिकोणगैः पापखेगैः सुत सर्वैः ध्रुवं पुत्रस्य मृत्युर्वा हि नाशः वंशान्तेः पंचमराशियुक्ते लग्नेश्चविवावदिपापयुक्ते ७
शुभेतरैः पंचमभागयुक्ते नदृश्यते पुत्रमुखं हि नैव जातो यदिस्यान्नु विशिष्टकुलग्नेश्च शशीपंचमगोरवीया ८ पुत्रादिलाभं स
नयात्वदंति कालं तनेरको भमदृष्टियोगान् लग्नेशनो देवगुरोहं रंध्रे अयेवकुजेपुचलाभक्षिरेण ९ वुद्धिस्थानाधिपे सौम्यभद्र
द्धिसमन्विते शुभग्रहाणां हे वा बुद्धिमान्नीतिमान् भवेत् १० पापमेष्वरे बुद्धिस्थानेनाथयवीक्षिते शुभग्रहाणां मध्यस्थे
तीव्रबुद्धिं समादिशेत् ११ कारके बलसंपूर्णे नदीशो शुभवीक्षिते बुद्धिस्थानेयवासे स्येतीव्रबुद्धिः १२ बुद्धिस्थानाधिपस्थाना
राशीशे शुभवीक्षिते केन्द्रे वि कोणशके या विनीवृद्धिः १३ कारकस्थितराशश्चेपशनाथे केन्द्रत्रिकोणगे बुद्धिस्थेराशिस्थे तीव्र
शुभग्रहाणां मध्यस्थे बुद्धिर् क्षीणतेपुरे शुभग्रहाणां मध्यस्थे माकेवुद्धिविनिर्दिशेत् १४ बुद्धिस्थाने स्थितं केन्द्रे शुभग्रहस
मान्विते उच्चग्रहसमायुक्ते ग्रहनादिपदुर्भवेत् १५ स्वगृहस्थादिसमयुक्ते नाथकारकवेचर शुभग्रहानांसदृष्टे धारणादिपटु
र्भवेत् १६ गोपुरांशगके वापि धारणादिपटुर्भवेत् पारंगितकामेधावी कारकस्थितभागपे १८ केन्द्रत्रिकोणांशयुक्ते
कारकग्रहवीक्षिते नाथकारकसंयुक्ते वंशाभाजनपतीशुभे १९ चतुष्टयेत्रिकोणे वा शुभसंदृष्टे गितहस्फुल्पंचमेपापसं

१७
सि·

दकूटवत्त्वंवत्कत्वमितिभावः हेतुतावच्छेदकसंबंधेन हेत्वधिकरण
इत्यस्यफलमाह स्वावच्छेदकसंयोगेनेति अवृत्तित्वविशिष्टतित्यन्वयः
तथाचतादृशसंबंधेन हेत्वधिकरणत्वाधिकरणस्वावच्छेदकावच्छेदेन पू
र्वस्यवन्हिमत्संयुक्तत्वाभाववत्वात् वन्हिमान्धूमादित्यादावव्याप्तिः
स्यात् न तु पुनरसंभवः इदंचाव्यवहितपूर्वत्वादित्यादावेवलक्षणसंभवात्
इतिभावः अत्र चोत्पत्तिकालावच्छिन्ने घटे पार्थिवीत्वेरूपवद्वृत्तित्वेन
तिप्रतीत्या घटाद्यवच्छेदेन पृथिवीत्वादौ रूपवद्वृत्तित्वाभावाभ्युपगमात्
हेत्वधिकरणनिष्ठमवच्छेदकत्वं निरवच्छिन्नत्वाख्यं तेन रूपवान्पृथिवी
त्वादित्यादौ नाव्याप्तिः तत्र घटनिष्ठावच्छेदकत्वस्योत्पत्तिकाले
नावच्छेदादितिध्येयम् तैवेत्यस्यफलमाह वन्हिमतीत्यसंभवापने राम

नकस्याश्चिदपिवन्हिव्याप्तेर्नानाधिकरणकवृत्तित्वविरहेपिनवन्हिसाध्य
कधूमादिसंग्रहः सर्वत्रकेवलान्वयिनितद्भिन्ने सार्वभौमस्यमतमुप
स्यापद्यते केचित्त्विति हेत्वधिकरणइति सप्तम्यर्थोऽवच्छेदकत्वं तच्चसा
ध्यवद्वृत्तित्वाभावेऽन्वितम् तेनैववृत्ति हेतुतावच्छेदकसंबंधेनैवेत्यर्थः
तस्यचसाध्यवद्वृत्तित्वेनसहान्वयः साध्यवत्त्वमपियेनसंबंधेनयेन
रूपेणसाध्यतातेनसंबंधेनतद्रूपावच्छिन्नवत्त्वंबोध्यम् तेनसमवायेन
वन्हेः साध्यत्वेधूमे विशिष्टसत्त्वसाध्यकेसत्त्वादौनातिव्याप्तिः तदधि
करणाभिन्नत्वमिति तदत्यंताभाववत्त्वोक्तौ द्रव्यंसत्त्वादित्यादावतिव्या
प्तिः गुणा[illegible]वृत्तेर्द्रव्यवृत्तित्वाभावस्यैवद्रव्यानवच्छेदेनसत्तायाम
भाव[illegible] सत्त्वात् अतो भिन्नत्वपर्यंतानुसरणम् भेदस्त्वव्याप्यवृ
त्तिः तद्व्याप्यवृत्तित्वेतु तादृशवृत्तित्वाभाववती यावतीव्यक्तिः तादृशे

2

गो
२५
त्रै

क्तत्वाभावस्याधिकरणत्वं पर्वतरूपादावेव प्रसिद्धमिति भावः यद्यपि रूपादौ
वह्निमत्संयुक्तत्वाभावस्य व्याप्यवृत्तित्वात् तत्र पर्वतादिकं नावच्छेदकं
वाभावयोरैक्यं वस्त्वर्थमेव अवच्छेदकभेदस्वीकारात् अप्रसिद्धिस्तादवस्थ्यं
नचमहानसादिसंयुक्ते कालिकादिसंबंधेन पर्वतनिष्ठघटादौ वह्निम
त्संयुक्तत्वाभावस्य पर्वतावच्छेदेन प्रसिद्ध्या न दोष इति वाच्यम् इ
त्यमपि एतद्रूपवत्त्वाने तद्रूपादित्यादौ एतद्रूपाधिकरणावच्छेदेन एतद्रू
पवत्समवेतत्वाभावस्याप्रसिद्धेर्दुर्वारत्वात् तथापि पर्वतावच्छेदेन
तदीयरूपे न वह्निमत्संयुक्तत्वमिति प्रतीत्या व्याप्यवृत्तेरवच्छेदकत्व
स्वीकारात् इत्यभिधानं हेतुतावच्छेदकसंबंधेन साध्यवद्वृत्तित्वाभा
वविशिष्टस्य यस्याधिकरणं हेत्वधिकरणं तदन्यत्वमेव ग्रंथतात्प
र्यं तथाच व्याप्यवृत्तेरवच्छेदकत्वासत्त्वेपि साध्यवद्वृत्तित्वाभाव
विशिष्टस्य पर्वतस्याधिकरणत्वमादायैव लक्षणसंगतिः नचवस्तु

३

राम
२५

त्व

ति हेतुतावच्छेदकसंबंधेन साध्यवद्वृत्तित्स्याननौ संबंधसामान्येन हेत्वधि त्तित्वेऽप नि
करणावच्छेदेघसाध्यवद्वृत्तित्वसामान्याभावोनप्रवेश्यः साधनाधिकरणा
वच्छेदकताघटकाभावस्याप्रसिद्धेः किंतु यत्किंचित्संबंधेन साध्यवद्वृत्तित्वस्या
भावः प्रवेशनीयः तथा च हेत्वधिकरणपर्वताद्यवच्छेदेन धूमादौ वन्हिम(
त्समवेतत्वाभावसत्वादसंभव एव स्यात् यदि तेनैव संबंधेन साध्यवद्वृ
संयोगेन स्यादिति भावः नतु हेत्वधिकरणावच्छेद्यत्वजिज्ञासाबस्य साध्यवद्वृ(
त्तित्वाभावस्याधिकरणाप्रसिद्ध्या लक्षणमिदमसंभवि तदधिकरणस्वे(
वत्तान्निरूपधर्मावच्छेदकतापर्याप्त्यनधिकरणत्वाद्दौ वन्हिमत्संयुक्तत्वाभावस्यप्र
मवत्पर्वताद्यधिकरणानवच्छेद्यत्वात् अत आह तादृशाभावस्येति हेत्वधि
करणावच्छेद्यसाध्यवद्वृत्तित्वाभावस्येत्यर्थः संबंधांतरेण हेतुतावच्छे
क दकसंबंधान्यसंबंधे न तथा च हेतुमत्पर्वतावच्छेदे त्व विशिष्टस्य वन्हिमत्संयु(

२६ जा·

नाधिकरणपवृत्तो न तदभाववत्त्वमतो द्रव्यत्वादित्यादौ व्यभिचारिणे व्याप्तिप्र
संग इत्यत आह व्यभिचारिणोऽपीति तादृशमिति हेतुतावच्छेदकसंबंधेन हेतुम
तीत्यर्थः तादृशाभाववत्त्वं साध्यवद्वृत्तित्वाभाववत्त्वं अत्रैवानुभवं प्र
माणयति सत्तायामित्यादि एवं सत्तायामपि द्रव्यत्वसामानाधिकर
ण्यविरहेऽपि विशिष्टसत्त्वइति विशिष्टसत्त्वशब्दो द्व्यपदे हेतावित्यर्थः यथा
श्रुते गुणकर्मान्यत्वविशिष्टसत्ताव्यक्तावव्याप्त्याशंका पागुत्तरग्रंथे
न तदनिराकरणात् असंगत्यापत्तेः अतिरिक्तत्वादिति विशेष्यविशे
षणयोर्भिन्नत्वादित्यर्थः तथा च गुणादिकं न हेत्वधिकरणमतो ना
व्याप्तिः उभयत्वमप्येकविशिष्टव्यापकत्वमेव तत्र अतिरिक्तं नातः स्पर्श
वान् मूर्तत्वात् मूर्तत्वोभयस्मादित्यादावव्याप्तिः यद्यपि हेतुतावच्छेद
कविशिष्टहेत्वधिकरणावच्छेदेनैव तत्र तावत्पि विशिष्टसत्त्वादिहेतो
नाव्याप्तिः न च धूमाधिकरणमहानसावच्छेदेन पर्वतीयवह्न्यादिभूमेव
ह्निमत्संयुक्तत्वाभावस्य चालिनीन्यायेन सत्त्वादव्याप्तिः महानसादेः १५

गत्या साध्यवद्वृत्तित्वाभावविशिष्टस्य यस्याधिकरणं हेत्वधिकरणं तदन्यत्वो
क्तौ वह्निमान्धूमादित्यादावव्याप्तिः स्वावयवावच्छेदेन वह्निमत्संयुक्तत्वाभा
ववतो धूमस्याधिकरणतायाः साधनवत्पर्वतादौ सत्त्वात् साध्यवद्वृत्ति
त्वाभावविशिष्टयद्वृत्तित्वावच्छिन्नाधिकरणत्वं हेतुमत्तत्तदन्यत्वो(
मात्र क्तौ तु वह्नि धूमादिदं वाच्यं तेयत्त्वादित्यादौ सर्वत्रैवासंभवः साध्यवदसं
युक्तत्वादिविशिष्टतद्रूपावच्छिन्नवृत्तित्वग्रहणे तथा प्रमेयत्वरूपत्वावच्छि
न्नाधिकरणतायाः स्वतद्वच्छिन्नाधिकरणता प्रसिद्धेः केवलस्याप्रसि
संगएव विशिष्टधर्मस्याधिकरणतानिरूपकतावच्छेदकत्वकल्पना करणे
दितिवाच्यम् सार्वभौमानां मते प्रतियोगितायाइव आधेयतायाश्चापि
गतधर्मावच्छिन्नत्वोपगमात् अन्यथा समवेतत्वादिकमपेक्ष्य सत्ताव त्व
त्व समवेतत्वस्य ग्रहणे तथा साध्यवद्वृत्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभा
वाप्रसिद्ध्या सत्तावान्द्रव्यत्वादित्यादावव्याप्तिप्रसंगात् ननु साध्यसामा

त एवं विशेषणविशेष्योभयथाहेतुकसामग्रीविरहेऽपि विशिष्टग्रहप्रसंगः त
दुभयथाहेतुकसामग्र्या विशिष्टग्रहे हेतुत्वकल्पने गौरवांतरस्फुटमेव
अत आह मनतीति केचित्तु गुरवस्तु विशिष्टस्यातिरिक्तत्वादिति ग्रंथ
स्य विशिष्टनिरूपिताधिकरणत्वस्यातिरिक्तत्वादित्यर्थः तथा च
हेतुतावच्छेदकविशिष्टहेतुत्वाधिकरणत्वावच्छेदेन तादृशावृत्तित्वाभाववत्व
मपि निवेशितमतो नाव्याप्तिरित्याशयः ननु विशिष्टाधिकरणत्वं यदि
नातिरिक्तं विशिष्टसत्तावानितिप्रतीतेः प्रत्येकनिरूपिताधिकरणतातादृ
शवामाहितपिकोपपद्यते अन्यथा विशेषणाभाववन्निर्धर्मयदेशयामपि वि
शिष्टसत्तावत्वप्रतीत्यापत्तेः विशिष्टत्वेनैव विशेषणाभावत्तातान
स्य प्रतिबंधकतायाः स्वीकारेणाकल्पनमिति पुच्यते तदप्याह अनतिरेके
त्वादित्याहुः

वि कालिकादिसंबंधेन कालिकादिसंबंधेन पर्वतीयधूमाव्यापकत्वात् तत्र

साध्यवद्वृत्तित्वाभाववत्तावच्छेदकत्वादिति वाच्यम् साध्यवद्भिन्नाव्यापकता

वच्छेदकसाध्यवद्वृत्तित्वाभाववद्वृत्तिधर्मत्वं न त्वमिति फलितार्थस्य तत्र धूम

त्वधर्ममादायैव धूमादौ लक्षणसंभवेन धूमत्वस्य हेतुतावच्छेदकत्वेपि तत्तेभ्यो

वि वात् तथाविशिष्टस्यातिरिक्तत्वाननन्तएकाव्यक्तिवारणे संभवे हेतुतावच्छेदका

वा वच्छिन्नत्वघटितो गौरवमसंभवोक्तिविरहेण निरूपकाव्यापकत्वाप्रसिद्धेः एवं धू

मत्वादेरव्याप्यतानवच्छेदकत्वे तादृशरूपेण कथापि हेतौ तथाव्याप्तौ न स्यादित्या

शयः नन्वविशिष्टस्यातिरिक्तत्वे मानाभावः न च गुणो विशिष्टसत्तावान् इति प्र

तीत्यभावएव मानं गुणस्य विशिष्टनिरूपिताव्यापकत्वविरहादेव तादृश

प्रतीत्यसंभवात् न च विशिष्टसत्तानिरूपिताव्यापकत्वं यद्यतिरिक्तं तदा वि

शिष्टसत्त्वेनातिरिक्तमस्तु विशिष्टाव्यापकतातापाः कृताव्यापकत्वे स्वरूप

त्वाभ्युपगमात् किंच विशिष्टस्यातिरिक्तत्वे द्रव्यं विशिष्टसत्तावदिति निरूप

दशायामपि द्रव्यं सत्ताभाववदिति प्रत्ययप्रसङ्गः सत्ताभाववद्वृत्ति प्रति सत्तानि

ष्ठमस्येव विशेषितमात्तदसत्त्वात् स्वातंत्र्येण विशेषितत्वांतरकल्पनागौरवा

णछितीमलक्षणाभिधानमस्वपदस्यतत्तत्साधनव्याप्तिपरतयातादात्म्येनघटात्मकहेत्वाधिक
रणीभूतघटव्यक्तिनिरूपिततादात्म्येनवाच्यत्ववत्तादात्म्यकत्वाभावस्यप्रपघवच्छे
देनघटत्वादावेवप्रसिद्धेः वस्तुतस्तुकेवलान्वयित्वं वृत्तिमदत्यंताभावाप्रतियोगि
त्वमात्रं नत्ववच्छेदकगर्भं तथा च तादात्म्येन किंचिदपिप्रमेयं न केवलान्वयीति
छितीपलक्षणे ताद्दशकेवलान्वयिन्यव्याप्तिसंभावात् यथाश्रुतमेवसम्यगिति
येयम् नव्यास्तुकेवलान्वयिनि चाव्याप्तेरितिकेवलान्वयिसामान्येऽव्याप्तेरि
भिधानं छितीपलक्षणाभिप्रायेणेत्यर्थः प्रथमलक्षणेयत्किंचित्केवलान्वयि
नितादात्म्येनप्रमेयादिहेताववव्याप्त्यापादनमितिरित्याहुः सत्तायांगुणेनद्रव्य
त्वसामानाधिकरण्यमितिप्रतीतिः सत्तानिष्ठद्रव्यसामानाधिकरण्यस्याव
छेदकत्वाभावंगुणेवगाहतइत्यत्रसमानाकारप्रतीतिं दृष्टांतयति द्रव्यत्वे
गुणइत्यादिनातूक्तप्रतीतेर्गुणावच्छेदेनद्रव्यत्वेपार्थिवीत्वसामानाधिकर
एयाभावोविषयः गुणस्यद्रव्यत्वानाधिकरणतयातान्निष्ठपार्थिवीत्वाभावा
वृत्ति

तेन

त्व

ताम

त

विशेषणं गुणकर्मान्यत्वं विशेष्यं सत्ता तयोः सामानाधिकरण्यात्मकसंबंधस्यैवेत्य
र्थः सामान्यसंबंधेन तस्य व्यभिचारित्वादाह परंपरयेति अवच्छेदकत्वात्मस्वरूपसं
बंधेनेत्यर्थः सत्त्वगुणकर्मान्यत्वयोः द्रव्य एव सामानाधिकरण्यमिति प्रतीत्या अ
वच्छेदकतासंबंधेन तदुभयसामानाधिकरण्यस्य द्रव्य एव सत्त्वान्न व्यभिचार इति
भावः नन्वेवं ज्ञेयत्वाधिकरणघटघटावच्छेदेन वाच्यत्ववद्वृत्तित्वाभावस्य घटीय
रूपादावेव सत्त्वात् तादृशाभावाधिकरणभिन्नत्वमस्त्येव ज्ञेयत्वादिहेतोरित्यत
केवलान्वयिन्यव्याप्तिः प्रदर्शनेन संगतमत आह केवलेति द्वितीयेति तत्र साध्य
वह्निमत्त्वस्याप्रसिद्धत्वादिति भावः यद्यपीदं वाच्यं प्रमेय[illegible]दित्यादौ तादात्म्येन केव
लान्वयिनि हेतौ प्रथमलक्षणे अव्याप्तिः संभवति प्रमेयावच्छेदेन वाच्यत्ववत्तादा
त्म्यकीलावविरहिण्यप्रसिद्धेः घटघटावच्छेदेन वाच्यत्ववत्तादात्म्याविरहो घटत्वादौ
सुलभः तथा सति घटत्वे घटेन वाच्यमित्याद्यपि प्रयोगस्यापत्तेः तथापि स्वाधिकरणानि ती
रूपितहेतुतावच्छेदकसंबंधेन साध्यवद्वृत्तित्वाभावेति लक्षणघटकाद्युक्त्याभिप्राये

नत्त

10

प्रतीते

वृत्तित्वापत्तेरिति भावः ननु उक्तदृष्टांतस्थले बाधकसत्त्वादवच्छेदकत्वाभावोक्तौ न विरोधः प्रकृ- द
ते तु सत्तासामानाधिकरण्याभावविषयकत्वेन किंचिद्बाधकसत्त्वमित्यतो बाधक-
माह सत्तानेति तथा च सत्तायां द्रव्यवृत्तित्वत्वावच्छिन्नाभावसत्त्वे द्रव्यवृत्तित्वाभा-
ववच्छिन्नत्वधीस्तत्र न स्यादिति भावः ननु द्रव्यवृत्तित्वाभाव इव तद्भेदोऽप्य व्याप्य-
वृत्तिरेव वाच्यः तथा च द्रव्यगुणात्मकोभयभिन्नावच्छेदेन सत्तायां तस्यो निवेशात्
कुतो विरोध इत्यत आह द्रव्यवृत्तित्वाभाव इति नन्वेवं वृक्षे मूले संयोगो इति प्रती ने
स्यावृक्षादौ संयोगाभावोऽपि नास्ति चेत् तत्रापि वृक्षानिष्ठसंयोगावच्छेदकत्वाभा-
वस्य मूले अवगाहनसंभावादत आह बाधकाभावादिति संयोगाभावो न वृक्षान्-
वृत्तिरित्यादिप्रत्ययस्य तत्रासत्त्वादिति भावः ननु द्रव्यवृत्तित्वाभावो न सत्तावृ-
त्तिरिति प्रतीतेरेवासिद्धा द्रव्यवृत्तित्वाभावो गुणावच्छेदेन सत्तावृत्तिरित्यपि प्र-
त्यायात् एकशेषस्य कर्तुमशक्यत्वादतो दोषांतरमाह अतींद्रियेति मनस्त्व-
द्वित्वा वदणुत्वादावित्यर्थः तत्रातींद्रियासिद्धेतो ननु प्रत्यक्षासंभवेऽपि अणुत्वं
मनस्त्वसामानाधिकरण्याभाववत् मनस्त्वाभाववद्वृत्तित्वात् पार्थिवीत्ववदिति

वच्छेदकत्वासंभवात् किंतु द्रव्यत्वानिष्ठं यत्स्वाधिवृत्तित्वसामानाधिकरण्यं तदवच्छेदक
त्वाभाववद्गुणेऽविषयइतितद्रूपमपीतिभावः अवच्छेदकत्वाभाववमिति प्रात्यदि
कप्रत्ययापत्तिप्रायेणेदं सत्तायां गुणे न द्रव्यत्वसामानाधिकरण्यमित्यादिशाब्दबो
धस्थलेऽवच्छेदकत्वोपस्थापकपदांतरविरहात्तदभावस्य गुणादौ बोधयितुमश
क्यत्वात् किंतु सत्तानिष्ठद्रव्यत्वसामानाधिकरण्यं न गुणावच्छेद्यमित्याकारए

दा व बोधः गुणौ वित्यत्र सत्तास्वपर्यंस्यगुणावच्छेद्यत्वस्य नञर्थेऽन्वयादिति ध्येयं नन्वे
वं तादृशप्रतीतिः सामानाधिकरण्याभावविषयकत्वमनुभवसिद्धं विरुद्धं तां सामाना

न धिकरण्यस्य व्याप्यवृत्तित्वेन तदवच्छेदकत्वस्याप्रसिद्ध्या तादृशावच्छेदकताभावत्ववि
षयकप्रतीतेर्भ्रमत्वापत्तिश्चस्यादत आह परंपरासंबंधेनेति निरूपकताख्यस्व
रूपसंबंधेनेत्यर्थः नन्ववच्छेदकताख्यस्वरूपसंबंधेनेत्यर्थः सत्तायां द्रव्येन द्रव्य
त्वसामानाधिकरण्यमिति प्रत्ययप्रसंगात् सामानाधिकरण्यस्य व्याप्यवृत्तित
या कुत्रापि अवच्छेदकतासंबंधेन तस्यासत्वात् नाविति तथा च द्रव्यं सत्वादित्याद

तथासति ।

कालवृत्तित्वाभावस्य तत्तत्क्षणसमानकालीनेतत्तत्क्षणगोचरज्ञाने प्रसिद्धिः तत्तत्क्ष
णस्यापि विषयतयास्वविषयज्ञानाधि करणतया तान्निष्ठतादृशवृत्तित्वाभा
ववत्तायां अवच्छेदकत्वसंभवात् तस्यापि महाकालएव कालिकसंबंधेनाधि
करणं उपाधीनां तु तद्वृत्तितावच्छेदकत्वमात्रमिति प्राचीनासिद्धांतमनुध्येयं
महाकालनिरूपितविशेषणतया वा हेतावव्याप्तिर्दुष्टव्या इदमिदानीमित्याकार
प्रतीतिनियामकविशेषणतायां योविशेषणस्तेन हेतुतायामिति व्याप्त्यव्यया
तादृशविशेषणतायाः प्राप्तेः सामान्यत एवाभिन्नकालीनयोर्नाधाधेयभावइ
तिमतेनानुपपत्तिगंधोपि तत्तत्क्षणनां स्वासमानकालीनांतयाप्यनधिकर
णत्वेन तदवच्छेदेन ज्ञाने साध्यवद्वृत्तित्वाभावस्याविवक्षायां न कोपि दोषः
साधनीभूतगोत्वापि करण महाकाला वच्छेदेन गोत्वनिरूपितका
लिकसंबंधेन साध्यवद्वृत्तित्वाभावस्य घटादेवप्रसिद्धत्वात् साध्यसामानाधि
प्रसि संभवादिति ध्येयं अत्र हेतुताव
स्यज्ञानस्यविषय ४

साध्य अनुमानादेव तत्तत्सामानाधिकरण्याभाववत्ते ...स्येतीत्यत आह नचेति तद्वृत्तीति
साध्यवद्वृत्तिभिन्नत्वस्येत्यर्थः तथा चोक्तानुमानेन तद्वृत्तिभिन्नत्वमुपाधिः तस्य
च साध्यव्यापकत्वं घटत्वादौ साधनाव्यापकत्वं द्रव्यत्वादौ गगनत्वं भेदस्य व्याप्यवृत्ति
तित त्वेन तु साध्यवद्वृत्तिव्यक्तित्वावच्छिन्नभेदरूपोपाधिर्बोध्यः ननूक्तोपाध्यप्रतिसंधानद
शायां उक्तानुमानादेव साध्यवद्वृत्तित्वाभावसिद्धिस्तत्र भविष्यति अन्यथा व्या
तर प्यत्वस्यापि तत्र अतिप्रसंगादित्यत आह किं चेति इदानीमित्यादि तथा च कालो गो
मान् गोत्वादित्यादौ कालिकसंबंधेन हेतावव्याप्तिः तेन कालिकल संबंधेन हे
तुमति महाकाले तेन संबंधेन कालवृत्तित्वाभावस्य कुत्राप्यसत्त्वात् नच काला
वच्छेदेन गगनादावेव साध्यवद्वृत्तित्वाभावस्य प्रसिद्धिः कालस्य गगनाद्यनाधि
करणत्वेन तन्निष्ठवृत्तित्वाभावे कालावच्छेद्यत्वासंभवात् कालिकसंबंधे
न गगनादेर्वृत्तिमत्त्वस्वीकाराच्च यद्यपि गोत्वाद्यधिकरणतत्तत्क्षणावच्छेदेन २